

Оксана Бенца, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ДРУКОВАНЕ СЛОВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ ЗАКАРПАТТЯ (1919 – 1939 рр.)

У статті розглядається питання формування ціннісних орієнтирів особистості засобом друкованого слова у педагогічній думці Закарпаття міжвоєнного періоду. Акцентовується увага на ролі учнівських бібліотек, навчальних підручників, художньої літератури, дитячої та вчительської преси у цьому процесі.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство потребує діяльної, активної і думаючої особистості, якій притаманні високі моральні якості. Керуючись моральними нормами, людина усвідомлює свою відповідальність перед суспільством і виконує свій громадянський обов'язок. Разом з тим, людина почуватиметься вільною в тому випадку, коли норми її моральності збігатимуться з нормами, прийнятими в суспільстві, з усім тим, що сприяє становленню і розвитку по справжньому людських взаємин між людьми.

Школа повинна допомогти суспільству в соціальних перетвореннях, удосконалюючи свою структуру і зміст виховання, спрямованого на розвиток цілісної особистості, що може реалізувати себе в умовах демократії.

Головна роль у вихованні громадянина України відводиться вмінню людини жити в людському середовищі. Воно є ознакою цивілізованості особистості, її культури, вихованості, критерієм сформованості в неї цінностей.

Шкільний підручник і художня література, уроки позакласного читання в початковій школі, дитяча преса, науково-пізнавальна література, зрештою Інтернет-видання – перелік друкованих засобів, які тією чи іншою мірою впливають на формування ціннісних орієнтирів сучасної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки актуальні проблеми дитячої журналістики, якості сучасної педагогічної преси для дітей знайшли своє висвітлення у працях О. Прокопчук, О. Соломонюк та ін.

Проблемі формування ціннісних орієнтацій засобами художньої літератури присвячено дисертаційні дослідження В.В. Бірулі, В.М. Варенко, Н.В. Диги, педагогічні аспекти ілюстративного оформлення навчальних видань розкрито в наукових доробках В. Горпинюка, І. Донського, Я. Кодлюка, А. Попова та ін.

Виховну спрямованість змісту шкільних підручників в школах Закарпаття міжвоєнного періоду розглянуто в наукових розвідках О.Й. Фвеші та Г.М. Розлуцької.

Мета статті – розкрити роль друкованого слова у формуванні ціннісного світу особистості у педагогічній думці Закарпаття міжвоєнного періоду.

Виклад основного матеріалу. У період між двома світовими війнами педагоги Закарпаття (у той час Підкарпатської Русі) з-поміж великого арсеналу засобів формування ціннісних орієнтирів особистості значну увагу зосереджували на друкованому слові. “Книжка – це є справа не лиш самого навчання, се основа до виховання молодого покоління” – вважав Б. Заклинський [4]. Добра книжка – найщиріший і найбезпечніший приятель кожної людини. Вона ніколи не зрадить, у потрібну мить дасть відповіді на всі запитання про сучасне чи минуле; розжене тугу і сум, покаже шляхи до кращого і шляхетнішого майбуття. Книжка вчить людину життю. З нею робить культурну й освічену особистість, здатну до самостійного життя. Вона дає їй право входити до царства розуму. З допомогою книжки навіть найбідніша людина може долучитися до гурту великих і вчених людей. Коли ми готові скористатися її товариством, вона завжди готова до послуг, не вимагаючи за це жодної плати [8].

Ідея використання друкованого слова не тільки як засобу виховання особистості, але і чинника позашкільної освіти, була задекларована і в державних освітніх документах того періоду: “...потрібно, що найбільше використати добру лектуру (читання), котра по докінченню шкільної повинності буде одним з головних осередков виховання”, – зазначалося в Нормальних учебних основах для народных (элементарных) шкіл 1930 р. [10].

Учнівська наукова бібліотека, словники,

ДРУКОВАНЕ СЛОВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ ЗАКАРПАТТЯ (1919 – 1939 РР.)

картини, моделі, мапи, дослідницькі кабінети (“дослідчі кабинеты”), часописи, учнівські та вчительські газети – невеликий перелік друкованих засобів, що їх можуть використовувати вчителі задля виховання гармонійної особистості. Оскільки підготовка окремих з них потребує певного часу, то педагогам пропонувалося використовувати вже існуючі засоби, якими були часописи “Наш рідний край”, “Підкарпатська Русь”, “Пчілка”; “Оповідання з природи”, “Оповідання ловця” О. Полянського та оповідання про давнину [5].

Основним і єдиним осередком розповсюдження книг у той час були вчительські та учнівські бібліотеки. Школа, що має при собі добре укомплектовану велику дитячу бібліотеку україномовних книжок, “може бути спокійна, що добре виховує”, – переконував Б. Заклинський, оскільки “мета виховання діючого читання є: довести думку дітини до такої оборотности, щоби могла колись самостійно працювати, призбирати відомости про свою роллю у природі й житті. Нехай дітина навчиться розуміти кожного чоловіка, котрий хоче добра для людей. Тоді легше зрозуміє, чого жиє на світі” [4]. Педагог також обстоював ідею створення учнями домашніх бібліотек. На його думку, власна бібліотека учня першого класу горожанської школи повинна нараховувати близько двадцяти книг, другого – п’ятдесят, четвертого – сто.

Користуючись бібліотекою, читаючи книжки, дитина живить свій розум, стає мудрішою й інтелігентнішою, що сприяє формуванню її як чесної людини і громадянина. З метою кращого функціонування бібліотек, Шкільним відділом в Ужгороді від 24 лютого 1936 р. за № 4961 було видано окреме розпорядження про шкільні бібліотеки, у § 12 якого записано: “Ученича бібліотека має допомогти ученикам до освіти, заспокоїти їх желання до читання й тоту охоту постійно виховати, призвичаювати шк. молодіж поступенно до читання книг так, щоби сесе призвичаєння служило основою для полюблення книг й до самостійного читання також после выступлення з школи” [4, 7]. Так, згідно з розпорядженням від 31 березня 1932 р. за № 49.285 20 – 32 до шкільних учнівських бібліотек мали бути розіслані, зокрема, такі книги: Д. Поповича “Молодым дівчатам”, Мартиновича “Прикарпатські казки”, Н. Мондія “Християнські оповідання” та ін. Вчителям рекомендувалося розширювати свій кругозір з допомогою таких науково-пізнавальних та літературних джерел: Д. Волковський “Порадник”, “Горожанська наука”, П. Федор “Скромность побіждає”,

“Мысли”, Седлачек “Наука о дом. господарстві”, “Атлас ростин”, Вавроушек “Церковні пам’ятки П.Р.” та багато ін. [11, 7].

Як бачимо, поширення книг підтримувалося Чехословацьким урядом та місцевими органами влади. Залучення населення до читання книг сприяло формуванню ціннісних орієнтирів особистості, її моральних якостей, широкого світогляду, багатого внутрішнього світу.

В. Мельник порівнював книжку з тихим джерельцем, що оживляє й скріплює духовний організм людини, “мече в душі читачов проміння яснощів і світла”, а її зміст окрилює людські душі великими ідеями й пориваннями [9]. Тільки книжка, написана рідною для дитини мовою, зможе виконати свою просвітницьку і освітню функцію. Тому потрібно старатися, переконував Б. Заклинський, щоб кожна бібліотека була укомплектована найкращими творами українських письменників, на яких учнівська молодь буде вчитися любити все своє, любити те, що величне, “красне й величне, красне й добре”. Оскільки краса й добро – це перші ідеали цього світу, то молодь має взяти все, що було й є в них славне і добре, буде йти і в майбутньому шляхом добра, а коли вийде зі школи, не забуде того, що вчилася [4].

Звісно, основна роль у формуванні ціннісного світу школяра належала шкільному підручнику. Серед навчальної літератури, якою послуговувались учні того часу, варто виділити читанки А. Волошина, О. Маркуша, Ю. Ревая, букварі Е. Фотула і Б. Заклинського. Складені відповідно до вікових особливостей учнів, вони вміщали найкращі зразки усної народної творчості, розповідали про історію Київської Русі та її князів, знайомили з творами зарубіжної літератури. Тією чи іншою мірою зміст букварів і читанок був спрямований на те, щоб зі школи вийшов не моральний каліка, а повноцінна людина з чистими помислами і справжніми почуттями, яка своєю невтомною працею може долучитися до власного вдосконалення і звеличення рідного народу.

Розрізняти добро і зло, вміти жити в товаристві, враховувати думку більшості, і підпорядковуватися їй, дотримуватися даного слова вчив підручник О. Маркуша, С. Боchema, Г. Шутки “Родне слово”. У рецензії, надрукованій у педагогічному часописі “Учитель”, зазначалося, що навчальна книга відповідає всім методичним та педагогічним вимогам, а “з моральної і державної сторони, учебник не містить в собі нічого, щоби под сим оглядом було на перешкоді горожанському або моральному вихованню”.

Щоб книжка відіграла належну виховну роль

у громадянському вихованні учнівської молоді, вона повинна відповідати природній вдачі дитини, її віковим особливостям. “Красше достягнемо цілі при малом й добром виборі книжок, чим при великом переповненом фантастичними казками, мнимовірних подій, чи знова книжками невідповіданими ні моральним змістом, ні річовістю духовому розвоєви вихованка”, – зазначав Л. Гайдукевич [2]. Найкращими дитячими книжками, розмірковує О. Клиш, є книжки короткого й зрозумілого змісту, легкого стилю, написані рідною мовою, щоб діти з повним бажанням читали їх [6].

Цікаві думки про роль книжки у вихованні особистості дитини висловлювала відома освітянка С. Русова. У праці “Дещо про сучасну дитячу книжку” вона розглядала дитячу літературу як чинник морального й інтелектуального виховання. На її думку, дитяча книжка повинна задовольняти певні формальні і змістові вимоги. Зовнішній вигляд, гарна палітурка, малюнки, намальовані ніжними барвами, добрий папір, яскравий виразний друк – “це зовнішні умови, що приваблюють дитину, зацікавлюють її і полегшують їй читання самої книжки”. Водночас книга повинна нести відповідне змістове навантаження. “Щодо тексту, – зазначала С. Русова, – то першу увагу треба звертати на мову: вона мусить бути чисто українська, повна руху, життя, зворушливості, якщо можна так сказати, не має бути підсоложена, але теж не мусить вживати грубих виразів. Бажано, щоб вона була образна, особливо в описах чи природи, чи самих героїв оповідання. Взагалі, бажано, щоб дитячі книжки писалися насправді видатними письменниками” [12].

Заохочуючи учнів до читання книжок, учитель сам повинен мати книжку першим своїм приятелем і другом. Той, хто прагне виховати громадянина, здатного жити за законами добра, правди і краси, хто в дитячих душах будить любов до книжки, мусить мати великий потяг до друкованого слова. “До привичаєння учеников до читання добрих книжок, в первом разі потребуєся много енергії, любов до учеников, а головне щоби учитель сам багато читав”, – підкреслював В. Гасинець [3]. Цю ж ідею обстоював і К. Коханій. “Книжка для нас єсть яко живительный сок, вносячий вь нашу кровь думки й выслідки праці человечества й чимь больше мы приближаеме до доброй книги, тымь больше й больше оправдуеме своє подобіе Бога, тымь больше достаеме нравственного права й повинности розсівати добро й носити світильник науки туда, где люди еще живут вь смутныхъ подземельяхъ

неведомости й тяжко боряться наслідкомъ того сь природою” [7]. Щоб посилити виховну роль книжки, будити в учнів громадянську свідомість і гідність, почуття обов’язку й відповідальності, вчителям пропонувалося перерахувати всі книги бібліотеки, призвичаювати учнів до написання короткого змісту прочитаного, вказуючи при цьому автора, назву книжки, видання, кількість сторінок, дату читання; проводити колективне обговорення невеликих за обсягом книг. Цінні поради стосовно правильного читання книжок можна було знайти на сторінках дитячого часопису “Пчолка”.

Друкованим словом громадянські цінності в учнівської молоді виховували не тільки шкільні бібліотеки, але й періодичні дитячі видання. Методом відстоювання своїх прав, вважав народну пресу Ю. Соколович. У зверненні до читачів “Пчолки” він зазначав: “Народна преса се промовець – уста народу, якими устами промовляє цілий народ широкому світові про свої досягнення, культурні здобутки; бо коли народови заподіваєся якась кривда, то через народну пресу, народ боронить свої права промовляючи знов цілому світові про свої кривди” [13].

Активно і цілеспрямовано вводила дітей в усвідомлення громадянства “Пчолка”, схарактеризована педагогами краю як ілюстрований місячник природознавства для дітей шкільного віку. Він був щедро наповнений творами українських письменників і педагогів, життя і творчий шлях яких служили зразком громадянської і національної звитяги. “Такі імена як Волюшин, Подгорянка, Гренджа-Донській, Самійленко, Олесь, Левицький, С. Русова, Черкасенко й др. сами за себе кажуть й свідчать, що журнал сей завсе буде мати успіх у молоді, для виховання якої якраз потрібно своїх найбільше визначних людей”, – стверджував Л. Бачинський [1].

Висновок. Отже, українські освітні діячі Закарпаття, використовуючи друковане слово як засіб формування ціннісних орієнтирів особистості, прагнули закласти в дитячих душах підґрунтя моральності, національної свідомості, громадянськості і патріотизму, на яких виростала дієва любов до своєї землі, народу, рідної Батьківщини. Прищеплюючи учням любов до друкованого слова, вони тим самим сприяли безперервності виховного процесу.

У контексті висвітлення даної проблеми на увагу заслуговує вивчення таких питань: вплив дитячої преси на формування цінностей сучасної особистості; проблема пошуку ціннісного сенсу за змістом шкільних підручників та ін.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

1. Бачинський Л. *Литература и посудки* // *Учитель*. – 1925. – Ч. 3 – 4. – С. 87 – 90.
2. Гайдукевич Л. *Моральне виховання* // *Учитель*. – 1926. – Ч. 4 – 6. – С. 75 – 87.
3. Гасинець В. *О вихоснованню ученичої бібліотеки* // *Учитель*. – 1928. – Ч. 5 – 7. – С. 217 – 220.
4. Заклинський Б. *Діточа книжка* // *Учитель*. – 1926. – Ч. 4 – 6. – С. 90 – 101.
5. Кириченко С. *Науковання краєзнавства* // *Учитель*. – 1929. – Ч. 1 – 2. – С. 12 – 15; Ч. 3 – 4. – С. 67 – 69.
6. Клин О. *Як заохотити учеников до читання книжок* // *Учитель*. – 1932. – Ч. 5 – 6. – С. 179 – 180.
7. Коханий К. *Работайме въ читальняхъ* // *Учитель*. – 1921 – 22. – Ч. 9. – С. 121 – 122.
8. Мегела М. *Читаймо добрі книжки* // *Пчолка*. – 1928. – Ч. 1. – С. 10 – 11.
9. Мельник В. *Книжка и єї роля* // *Пчолка*. – 1930. – Ч. 1. – С. 104 – 105.
10. *Нормальні учебні основи для народных (элементарных) школ* // *Урядовий вісник*. – 1930. – Ч. 8. – С. 26 – 200.
11. *Розпорядження з дня 31. марта 1932, ч. 49.285 20-32 о розсылці книжок для школьных библиотек учительских и ученических* // *Урядовий вісник*. – 1932. – Ч. 3-4. – С. 54 – 55.
12. Русова С. *Децо про сучаснудитячुकнижку* // *Рідна школа*. – 1935. – Ч. 2. – С. 21 – 22.
13. Соколович Ю. *Слово до читачов* // *Пчолка*. – Ч. 1931. – Ч. 1. – С. 27 – 28.

Юрій Калічак, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті здійснено аналіз науково-педагогічної літератури з питання фізичного виховання дітей дошкільного віку. З'ясовано погляди відомих вчених на його мету, завдання, зміст, форми та методи.

Постановка проблеми. Однією зі сторін розвитку особистості є фізичне виховання, яке безпосередньо пов'язане зі здоров'ям людини. Здоров'я – це фізична, гігієнічна, духовна, соціальна культура людини.

Охорона та збереження здоров'я дітей, його зміцнення складає предметом особливої турботи дорослих. Адже дошкільник ще не в змозі без допомоги дорослого берегти і зміцнювати власне здоров'я. Дорослі створюють сприятливе матеріальне середовище, забезпечують дитині безпеку життєдіяльності, харчування, сприяють її руховій активності і т. ін. Їх діяльність, спрямована на зміцнення здоров'я дитини, формує зміст фізичного виховання, що при відповідних умовах забезпечує дошкільнику фізичний розвиток.

Усвідомлюючи загальну мету фізичного виховання як збереження і зміцнення здоров'я дитини, різні автори формують завдання фізичного виховання у дитячому дошкільному віці децю по-різному.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу літературних джерел з питання фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Відомий український педагог К.Д. Ушинський, виходячи з ідеї народності виховання, розглядав фізичне виховання як складову гармонійного розвитку дітей. Вчений вважав, що характер людини найбільше формується у перші роки її життя, і те, що вона отримала в ці перші роки, глибоко закладається в її характері і стає другою природою людини [15]. Фізичну досконалість людини вчений пов'язував з її здоров'ям. Заслужовують на увагу думки К.Д. Ушинського про необхідність врахування вихователем вікових та індивідуальних особливостей дітей під час фізичного виховання і важливості гармонійного розвитку дітей до десятирічного віку. Саме в цей час діти, незалежно від навчання, розвиваються з кожним днем і розвиваються надзвичайно швидко. Навчання дитини, в тому числі і фізичних вправ, необхідно погоджувати з її органічним розвитком в певний період часу і жодному разі “не прискорювати і не сповільнювати цього розвитку, а тільки давати йому здорову душевну поживу” [15].

Педагог наголошував, що саме в дитячі та юнацькі роки формується сила й спритність,